

**СТРАНЕ ДИРЕКТНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ У
ТРАНЗИЦИОНИМ ЗЕМЉАМА: ПРИМЈЕР
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ**

**THE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN TRANSITION
COUNTRIES: THE EXAMPLE OF REPUBLIC OF SRPSKA**

Здравко Тодоровић*

Резиме

Стране директне инвестиције (СДИ) су развојна шанса компанија у транзицијским земљама и најбољи пут дугорочног повећања производње, запослености и животног стандарда. Овај облик међународног кретања капитала је прави генератор и акцелератор глобализације, доприноси побољшању међународне конкурентности транзицијских земаља и у корелацији је са извозном оријентацијом земље. У овом тренутку, СДИ представљају највећу развојну шансу предузећа у транзицијским земљама. Прецизније речено, оне су једини облик међународног кретања капитала који би могао покренути производњу, отворити јој пут изван националних граница, повећати запосленост и подићи животи стандард у земљама централне и југоисточне Европе. У данашњим условима пословања, неопходно је ослонити се на подстицање оних СДИ које би допринијеле реструктурирању у правцу производње производа који су конкурентни на међународном тржишту.

Кључне ријечи: директне стране инвестиције, транзиција, конкурентност, Република Српска, глобализација

---

* Др Здравко Тодоровић, ванредни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци

Summary

Foreign direct investments (FDI) are developmental chance of companies from transition countries and the best way to increase production, employment and living standard for the long term. This form of international movement of capital is authentic generator and accelerator of globalization, it improves international competitiveness of companies in transition countries and it is in correlation with the export aspect of some countries. In this moment, FDI is the biggest developmental chance of companies from transition countries. Precisely, it is the only form of international movement of capital which could move the production, open the door abroad, increase employment and raise the living standard in Central and Eastern Europe. In today's business conditions, it is necessary to rely upon those FDI that would contribute to the restructuring towards the production of products that are competitive at the international market.

Key Words: Foreign direct investment, Transition, Competitiveness, Republic of Srpska, Globalization

Увод

Са појавом глобализације на сцену је ступила нова епоха крајњих супротности - брзих промјена и стално присутних проблема. Као тренд свјетских размјера, глобализација је обиљежила завршну декаду двадесетог вијека и на почетку новог миленијума најавила стварање нових односа међузависности: између нација, економија и људи, али, истовремено, поставила је и нове проблеме и питања.

Последња декада двадесетог вијека обиљежена је и значајним промјенама у режиму економске политике многих земаља, када су владе, нарочито земаља у развоју и земаља у транзицији, напуштањем режима регулације карактеристичним за етапу увозно суспститутивне индустријализације, извршиле либерализацију својих економија, ослањајући се на уклањање многих трговинских ограничења и екстензивне процесе економских реформи својих економија. Либерализација националних инвестиционих режима, као кључни дио реформског пакета, учинила је границе националних економија пропустљивијим за проток иностраног капитала, посебно страних директних инвестиција, проширујући развојне могућности ових земаља стварањем услова за постизање већих стопа привредног раста и убрзање привредног развоја.

Растући токови страних директних инвестиција и промјене у државним политикама, либерализација, регулаторне реформе и приватизација, допринијели су повећању степена интеграције националних економија у глобалну економију. Међутим, проблеми развоја привредно неразвијених

економија добивају нову димензију у условима када интернационализација економске активности и појачана конкуренција за стране директне инвестиције између влада земаља домаћина доводи у питање могућности за остваривање одрживог развоја.

Земље централне Европе су у процесу транзиције пошле од претпоставке да немају ни добра предузећа ни добре институције и широко су отвориле врата СДИ. Њихов раст се заснивао на продуктивности, што је подразумијевало висок ниво незапослености и велику буџетску потрошњу која се финансирала дефицитарно. Прилив страног капитала довео је до значајних дефицита на текућим рачунима, али се ова стратегија показала успјешном, јер је спољнотрговински дефицит временом смањен, а извоз је порастао брже од увоза. Предузетници су обезбиједили конкурентан извоз и ефикасну производњу. На тај начин међународни пласман капитала, у виду СДИ, показао се као веома исплатив. С друге стране, многе земље Балкана су, у неким случајевима, продавале и сада продају своја предузећа странцима, а у другим случајевима праве колизију са домаћим предузетницима и оснивају разне домаће монополе. Посљедице тада обично падају на буџет, гдје су сконцентрисана социјална давања и запосленост у јавном сектору. Ова стратегија је препрека придруживању Европској унији (ЕУ), а ако се томе додају домаћи монополи, умјесто уласка здравог страног капитала, неминовна је производња неконкурентног производа и у властитој земљи и на међународном тржишту.

Искуства транзицијских земаља у модерној економској литератури показују недвосмислену чињеницу да је цијена транзиције веома висока. Разлике између развијених и неразвијених земаља су веома велике. То показује чињеница да сваки корак напријед у економским перформансама продубљује заостатак у нивоу економског развоја између богатих и сиромашних земаља. Подаци показују да 15% свјетског становништва креира више од 80% свјетског богатства и 85% свјетске популације живи или преживљава са мање од 20% свјетског богатства (Чичић, Бркић 2002, с.560).

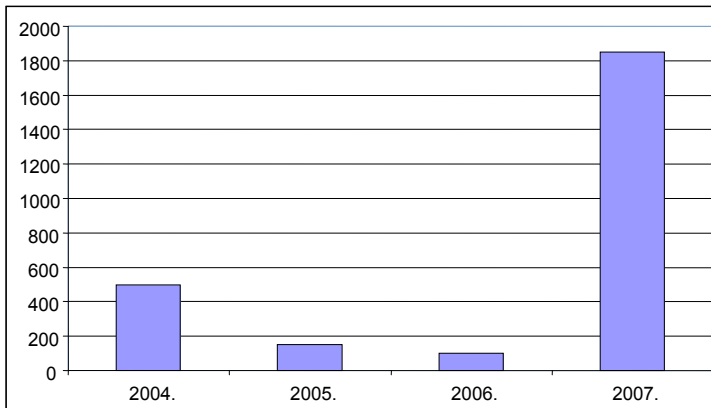
У раду се жели показати да је привлачење и задржавање непосредних страних улагања главни циљ многих земаља, будући да је сасвим јасно да оне имају важну улогу у стварању нових, трајних радних мјеста, повећању извоза, преношењу технологије и знања о пословању, повећању конкурентности, унапређењу укупне производње и, коначно, смањењу сиромаштва путем општег привредног раста и развоја. Посебно стварање повољних услова и за домаћа и за страна улагања представља велики изазов за све земље, с обзиром на то да све већа глобализација, финансијска криза и притисак да се буде конкурентан у пословању, стварају оквир и потребу за непрестаним побољшањима општег пословног окружења и резултата рада предузећа.

У рјешавању проблема привлачења страних директних инвестиција у садашњим условима Влада Републике Српске је усвојила *Стратегија подстицања и развоја страних улагања у Републику Српску – за период 2009-2012*. Аутор рада је био руководилац пројекта. У Стратегији је предвиђено да на макро нивоу главну улогу има Влада РС у процесу реформи прописа, јачању институционалних капацитета, обезбјеђивању стабилности и побољшању општег пословног окружења. Док притисци тржишта да се буде конкурентан захтијевају стално побољшање и већу прилагодљивост и успјешност оних који управљају предузећима.

1. Прилив страних директних улагања у Републику Српску

Прилив страних директних улагања у Републику Српску је био највећи у 2007. години.

Графикон 1. Прилив страних директних улагања у Републику Српску 2004-2007 (у мил. КМ)

Извор: МВТЕО

У 2004. години је забиљежено инвестирање у *Бирач Зворник* и то је највећи пројекат СДИ у тој години: 465,6 милиона КМ. Анализирајући најатрактивније секторе за стране директне инвеститоре у 2004. години, може се закључити да је производња привукла највећи дио укупних страних директних инвестиција. Наредни сектор, по атрактивности, јесте банкарски сектор, са доста мањим удјелом од око 10% у укупним страним директним инвестицијама.

Прилив директних страних улагања за 2005. годину био је око 150 милиона КМ. Један од разлога за пад прилива директних страних улагања у 2005. години је мањи удио приватизационих пројеката у укупном износу СДИ. Удио бруто прилива СДИ, путем реинвестирања, у 2005. години, био је

око 25%. Ови показатељи говоре да су неки страни инвеститори, који су дошли у Републику Српску претходних година, имали повјерења у пословни амбијент у земљи и, исто тако, нашли нове могућности за проширивање својих активности. Преостали дио бруто прилива СДИ, у 2005. години, дошао је путем оснивања нових предузећа и преузимања домаћих приватних компанија (посебно банака) од стране страних инвеститора.

Индустријски сектор је добио највећи износ СДИ у 2005. години и највећи број инвестиција. Стога, он чини преко половине укупне бруто вриједности СДИ за 2005. годину. Значајан раст је, такође, постигнут у трговини и банкарству. Осим индустрије, трговина је имала највећи број инвестиција.

У Републици Српској, у 2005. години, међу инвестицијама које премашују 10 милиона КМ, била су три инвеститора:

- ЈЕЛШИНГРАД а.д. Бања Лука (Ливница челика) – 90 милиона КМ,
- Нуро Alpe-Adria Bank а.д. Бања Лука – 70,5 милиона КМ,
- EFT GROUP Станари Добој (Рудник лигнита) – 22,6 милиона КМ.

Најважнији сектор су били базни метали, али то је реализовано путем само једне инвестиције – ЈЕЛШИНГРАД - Ливница челика. Генерално, нема много СДИ у крајњим фазама производње (готови производи), а већина инвестирања иде у прелазне робе (материјале).

Регистровани (нето) прилив директних страних улагања у 2006. години био је око 100 милиона КМ. У 2005. и 2006. години био је присутан тренд пада прилива директних страних улагања у Републику Српску, тако да је 2006. године прилив СДИ био близу прилива из 2003. године. Ово се једним дијелом може објаснити смањењем учешћа страних инвеститора у процесу приватизације.

Такође, Република Српска у 2005. и 2006. години, није привукла значајнији износ кроз остале облике директних страних улагања - као што су “greenfield” инвестиције или заједничка улагања.

Од укупног регистрованог прилива директних страних улагања у 2006. години, удио инвестиција путем улагања додатног капитала (докапитализација) и реинвестирања од стране постојећих инвеститора је био највећи. То сигнализује да један дио страних инвеститора, поготово у банкарском сектору, има повјерење у пословно окружење и позитивна очекивања везана за раст економије Републике Српске. Преостали дио СДИ је остварен кроз оснивања предузећа (40,7%) и приватизацију државних предузећа (8%).

Индустрија и банкарство¹ и у 2006. години примају највећи износ директних страних улагања у Републици Српској. Три највећа појединачна директна страна улагања у 2006. години у Републици Српској су:

- *НЛБ Развојна Банка а.д.Бања Лука* (Словенија, Немачка и СЦГ / банкарство) – 36 милиона КМ,
- *Нуро Алре-Адриа Bank а.д. Ванјалуга* (Аустрија / банкарство) – 28 милиона КМ,
- *Комерцијална Банка Бања Лука* (Србија / банкарство) – 9,9 милиона КМ.

У оквиру индустрије у 2006. години, подсектор производње хране је привукао највећи износ директних страних улагања и уједно највећи број инвестиција. Подсектор производа од метала такође је 2006. године забиљежио раст у односу на 2005. годину.

Регистровани нето прилив страних директних инвестиција у 2007. години износио је рекордних 1,85 милијарди КМ. Занимљиво је напоменути да је улагање Србије у Републику Српску имало учешће од 54% у укупним улагањима у БиХ 2007. године, а заједно са улагањем Русије у Републику Српску, чини 75% улагања у цијелој БиХ у посматраној години.

У 2007. години, у Републици Српској, посебно се истичу улагања у друштва:

- *Телекомуникације Републике Српске а.д. Бања Лука* - 1,26 милијарди КМ - продаја државног капитала (Србија);
- *Рафинерија нафте а.д. Босански Брод* - 328,9 милиона КМ и *Рафинерија уља Модрича а.д. Модрича* - 153,9 милиона КМ - продаја државног капитала (Русија);
- *Акционарско друштво Бањалучка тивара* - 43,2 милиона КМ - продаја државног капитала и докапитализација (Кајмански отоци),
- *ИЕФК Банка а.д. Бања Лука* - 20,0 милиона КМ - оснивање (Русија),
- *АД "Volksbank" Бања Лука* - куповина дионичког капитала (Аустрија),
- *Петрол а.д. Бања Лука* - 15,2 милиона КМ - оснивање (Русија),
- *Јелинград Фабрика машина и дизалица а.д. Прњавор* - 13,4 милиона КМ - продаја државног капитала и докапитализација (Хрватска).

Такође треба напоменути да је и у 2007. години код одређених земаља и једног броја друштава евидентно смањење капитала услед статусних

¹ Страни капитал у банкарском сектору РС, који износи 333,5 милиона КМ или 87% од укупног капитала банака, указује на доминацију страног капитала у банкама РС и позитивно утиче на развој и пословање сектора у складу са међународним стандардима.

промјена (усклађивања) – брисања, продаје или преноса цјелокупног или дијела капитала страних оснивача из друге земље, или уступања домаћим оснивачима, као и покрићу губитака из ранијих година и обезбјеђења резерви, а у складу са уговорима и другим актима друштава.

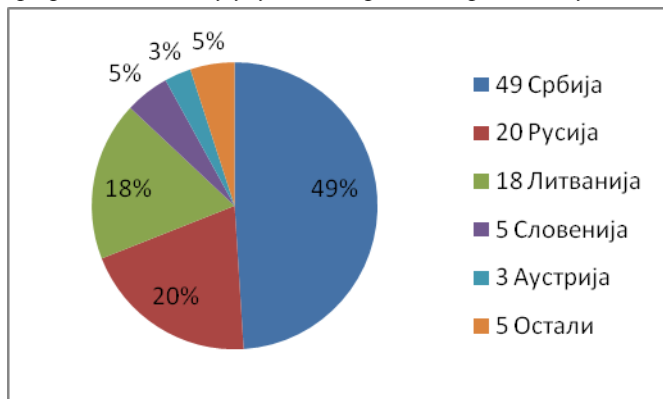
Промјене у капиталу су најзначајније код друштава *Марбо Лакташи*, *Nokia Siemens Network Бања Лука*, гдје су оснивачи продали свој капитал новим инвеститорима (оснивачима). Од укупног регистрованог капитала у 2007. години, 1/3 се односи на улагања у оснивање нових друштава – компанија, а 2/3 на докапитализације раније основаних предузећа.

Досад највеће улагање, улагање *Телекома Србије* у *Телеком Српске*, утицало је на секторску дистрибуцију директних страних улагања у БиХ у 2007. години. Тако је сектор саобраћаја и телекомуникација примио највећи износ и заузима водећу позицију у односу на остале секторе. На другом мјесту је производња, која је, традиционално, до 2007. године имала највеће учешће.

1.1. Географско поријекло страних директних улагања у Републику Српску

Око половине укупних страних директних улагања представљају улагања из Србије, гдје доминира инвестиција у *Телеком Српске*. На другом мјесту су улагања из Русије гдје се, као најважније, могу поменути инвестиције у *Рафинерију нафте*, Босански Брод, *Рафинерију уља*, Модрича и оснивање *ИЕФК банке* у Бањој Луци. На трећем је мјесту Литванија са улагањем у Бирач Зворник, на четвртм Словенија са више инвестиционих пројеката (метална индустрија, банкарство, кожа и обућа), на петом Аустрија (углавном у банкарство), итд.

Графикон 2: Удио у укупним страним директним улагањима у Републику Српску

Извор: МВТЕО

Временски посматрано, у 2004. години, највећи прилив СДИ је од стране инвеститора из централне и источне Европе, те балтичких земаља, а нешто мање од инвеститора из земаља југоисточне Европе, углавном захваљујући ширењу ЕУ.

У вези са приливом СДИ по земљама поријекла у 2005. години, она показује исти образац. Земље ЕУ и сусједи су највеће земље инвеститори, и доприносе са 76% приливу СДИ у 2005. години. Значајан дио прилива СДИ дошао је из Словеније. При уласку у ЕУ, у мају 2004 године, Словенија је морала укинути свој аранжман о слободној трговини са балканским земљама, тако да су словенске компаније покушале задржати или проширити свој удио на тржишту Републике Српске путем СДИ.

Хрватска и Србија и Црна Гора, у том периоду, одржавају своје важно присуство у приливу СДИ и проширују своје пословање, кориштењем свог доброг познавања тржишта Републике Српске и претходно изграђених односа са домаћим привредним субјектима. САД су највећа ваневропска земља која је свој капитал инвестирала у пољопривреду - *FARMLAND АД Нова Топола*.

У периоду до 2006. године, видљиво је да већина СДИ и даље потиче из ЕУ и земаља југоисточне Европе. Највећа промјена десила се у групи "остале европске земље", због тога што је цјелокупан капитал *Mittal рудници Приједор* оснивача са Холандских Антила продат новом власнику *Mittal Steel Holding Ag* из Швајцарске.

Посматрајући прилив директних страних улагања по земљама поријекла у 2006. години, Аустрија је водећа, захваљујући улагању у банкарски сектор. Из земаља бивше Југославије (Хрватска, Словенија и Србија), као и у 2005. години, дошло је преко 50% СДИ. То показује да претходно изграђене пословне везе на овом простору и добро међусобно познавање економских прилика и даље игра веома значајну улогу у привлачењу директних страних улагања. У 2006. години, није било већих улагања у Републику Српску изван земаља СЕЕ и ЕУ.

Као што смо већ истакли, 2007. година је рекордна година по питању директних страних инвестиција у Републику Српску. Око 1,3 млрд КМ је уложено из Србије, гдје доминира инвестиција у *Телеком Српске*. Такође, у овој години, веома значајна су улагања из Русије у *Рафинерију нафте*, Босански Брод, *Рафинерију уља*, Модрича, куповину предузећа *Петрол* и оснивање *ИЕФК банке* у Бањој Луци.

1.2. Препреке страним улагањима

У поређењу са свим другим препрекама улагању, највећу препреку представљају вријеме, трошкови, бирократске процедуре и рад са

Здравко Тодоровић

званичницима, што је потребно да би се започела и нормално обављала пословна дјелатност у РС.

Табела 1. Дозволе и процедуре

<p>Предности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Релативно мале накнаде у поређењу са другим земљама • Основни закони јасни 	<p>Главни недостаци:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Недостатак стандардизованих, објављених смјерница и корака онога што треба урадити у оквиру процедуре, те образаца за пријаву; • Дуплирани захтјеви за достављање документације, чак и у оквиру једне институције; • Неадекватно управљање информацијама и комуникационим технологијама; веома неразвијено електронско пословање Владе; • Лош став у смислу пружања услуга клијентима којег имају запослени у одјелима за пружање услуга правним и физичким лицима.
<p>Кључне институције власти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Министарство финансија – Пореска управа • Окружни судови (РС) • Општинске управе • Министарство правде • Министарство просторног уређења • Министарства која надгледају одређене пословне активности • Инспекцијске управе 	

Бројне су препреке с којима се инвеститори суочавају приликом тражења дозвола за кориштење земљишта и изградњу.

Табела 2. Грађевинске дозволе и употреба земљишта за градњу

<p>Предности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Земљиште и цијене некретнина још увијек атрактивне у односу на привреде осталих транзиционих земаља источне и југоисточне Европе 	<p>Главни недостаци:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Екстремно комплексна и сложена процедура за подјелу земљишта у зоне грађевинских намјена, градњу, инспекцију и употребне дозволе; • Улога судства у издавању грађевинских дозвола; • Недостатак особља у општинским канцеларијама који издају грађевинске дозволе физичким и правним лицима; • Ризик у трансферу некретнина и хипотека због некомпетентне катастарске и грунтове регистрације, недовршене приватизације земљишта и неријешене реституције; • Препрека везане за власништво над земљиштем, лоши закони о државном премјеру и катастру непокретности и непостојање статистичке базе података о земљишту доступном за градњу и развој.
<p>Кључне институције власти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Креатори економских политика – извршна и законодавна власт • Локална заједница 	

Градња у РС је отежана сложеним и репетативним бирократским и судским процедурама, као и проблемима који укључују и недостатак компјутеризације регистара и ГИС података, неадекватно оспособљено особље у општинским канцеларијама који издају грађевинске дозволе физичким и правним лицима.

Табела 3. Пословне финансије

<p>Предности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Стабилна валута • Конкурентне камате • Способна и професионална банкарска супервизија • Велика стопа раста пословних кредита 	<p>Кључне институције власти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Централна банка БиХ • Министарство финансија • Министарство привреде • Агенција за банкарство • Комисија за хартије од вриједности
<ul style="list-style-type: none"> • Успостављен регистар гаранција • Функционисање бироа за пружање информација о кредитима 	<p>Главни недостаци:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Неадекватни банкарски кредитни инструменти • Мало финансијско тржиште

Важни закључци који су релевантни за привлачност инвестирања у РС су:

- Банкарско финансирање пословних субјеката ограничено је углавном на кредите једноставних услова и са могућношћу прекорачења. Многи флексибилни и ефикасни банкарски кредити, који су уобичајени на развијеним финансијским тржиштима, овдје не постоје. Колатерализација флукутирајућих потраживања и залиха је ријетка; претјерана је зависност о некретнинама као колатералу (укључујући и основне стамбене јединице власника и жираната).
- IFC-SEED је недавно провео истраживање предузећа које је показало да је “недостатак повољног финансирања” трећа најчешће спомињана препрека бољем пословању.

Мала величина домаћег тржишта и константне препреке регионалној трговини и увозу опреме од стране произвођача кључне су сметње инвестицијама у РС и њеном развоју.

Табела 4. Трговинска политика и величина тржишта

<p>Предности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ЦЕФТА споразум о слободној трговини • Пожељни трговински односи са ЕУ, САД и другим земљама 	<p>Главни недостаци:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Препреке у међуентитетској трговини • Нецаринске препреке међурегионалној и међународној трговини • Непокретност радне снаге • Фрагментација финансијског сектора • Недостатак неограниченог заједничког тржишта са сусједним земљама
<p>Кључне институције власти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Министарство трговине • Министарство привреде • Агенција за сертификацију 	

У РС живи око 1,4 милиона становника, и то је мало тржиште да би само пружало подршку пословању многих средњих предузећа. Као резултат тога, домаћа привреда се састоји од малог броја великих

предузећа, и великог броја малих предузећа, које примарно опслужују домаће тржиште. Већина предузећа средње величине, која су ангажована у посредничким прерађивачким активностима, захтијевају приступачно тржиште од 20 милиона или више да би била одржива.

БиХ је потписница споразума ЦЕФТА о слободној трговини са свим земљама југоисточне Европе и има преференцијални трговински однос са ЕУ. Без обзира на све, такви аранжмани у себи садрже много препрека за трговину. Камioni и даље морају обавити царину када пролазе између земаља у региону, што значајно повећава трошкове трансакција и логистике за регионална предузећа чак иако нема плаћања царина.

У међувремену, многе нецаринске баријере још увијек спречавају међурегионалну трговину. Извјештај Савјета министара о државним регионалним споразумима о слободној трговини износи да утицај на економију “није био нарочито снажан” и забиљежена је веома “уска БиХ произвођачка и извозна база” и “бројне нецаринске баријере које ометају трговину”, укључујући и “једнострано увођење мјера заштите” на неке производе”.

Чак и унутар БиХ постоје вјештачке препреке за трговину између два ентитета. Лоша цестовна инфраструктура, нарочито железнице и путеви, додатно спречава слободан проток робе унутар региона.

2. СДИ у осталим транзицијским земљама

Када су у питању остале транзицијске земље, које се налазе у нашем окружењу, ситуација је слична као и у БиХ и Републици Српској. И оне углавном биљеже раст СДИ, али као и у РС много више страног капитала привлаче кроз приватизације, умјесто преко *greenfield* инвестиција.

Табела 5 приказује како су се СДИ кретале у транзицијским земљама у нашем окружењу у периоду 2005-2007. године.

Табела 5 : СДИ у осталим транзицијским земљама у периоду 2005-2007. (у мил. €)

Земље \ Године	2005	2006	2007
Србија	1.221,3	3.254,6	1.364,1
Хрватска	1.245,3	2.561,2	3.419,4
Македонија	45,6	38,2	163,3

Извор: Централне банке земаља

У Србију су у 2007. години највише улагали инвеститори из Норвешке, Њемачке, Грчке и Аустрије. Најважније *greenfield* инвестиције које су прошле године ушле у Србију су Mobilkom из Аустрије, Меркатор и Дрога Колинска, Гранд пром из Словеније, Metro Cash&Carry из Њемачке,

OMV и Grawe из Аустрије, Ball Corporation из САД и Veropoulos из Грчке. Остале инвестиције су остварене кроз приватизације или на тржишту капитала. Стране инвеститоре у Србији привлаче телекомуникације, производња, финиширање текстилних производа, грађевинарство, машинска и електро индустрија, графичка и индустрија прераде дрвета, као и фармацеутска индустрија. Примјера ради, задњих година, један од највећих страних инвеститора у Србији су биле америчке компаније. Америчке компаније, укључујући *Phillip Morris*, *US Steel*, *Galaxy Tire* за производњу гума, *AAR company*, која се бави контролом ваздушног саобраћаја, и *Ball Corporation* која ради амбалаже, прве су се појавиле са великим инвестицијама у Србији. Највећа СДИ у Србији у 2005. години је била фабрика лименки за пића *Ball Packaging Europe*, чија је изградња коштала 50 мил. €. У овој фабрици се производи око 650 милиона лименки годишње, а производи се, осим на домаће тржиште, пласирају и у Мађарску, Румунију, Бугарску, Словенију, Хрватску, Босну и Херцеговину, Румунију, Бугарску и Албанију. Посао у новој фабрици је добило 120 људи који раде на једној производној траци. Генерално посматрано, инвестициона клима у Србији је привлачна, али Србија још није на мапи правих инвеститора. То значи да је ниво улагања у отварање нових погона изузетно низак. Препреке представљају неефикасне јавне службе, постојање државног власништва над градским грађевинским земљиштем, неквалитетне и нетачне информације о Србији, финансијским подацима о предузећима која траже стране улагаче и статистички подаци који су упоредиви са другим државама у југоисточној Европи.

Када је у питању Хрватска, у посљедњих 12 година у Хрватску је путем СДИ уложено укупно 11,2 милијарде €. И ова земља, попут многих земаља у транзицији, преферира СДИ кроз приватизацију у односу на *greenfield инвестиције*. Истина, приватизација *Пливе* Хрватској је донијела огроман профит. Америчка компанија *Barr Pharmaceuticals* купила је за 2,2 милијарде US \$ хрватску фабрику лијекова *Пливу*, што је највећа трансакција у тој земљи и америчка инвестиција у региону. Повезивањем *Пливе* и америчке компаније настала је компанија трећа по снази у свијету.

Македонија је на љествици директних страних инвеститора на незавидној позицији и мораће се ухватити у коштац са свим проблемима који су евидентирани, а који су врло слични проблемима који постоје и у осталим транзицијским земљама. У Македонију су посљедњих година највише улагали инвеститори из Швајцарске, Грчке, Бугарске, Луксембурга и Португала.

3. Визија и циљеви у области подстицања и развоја страних улагања у РС

“Сарадња и партнерство са свијетом”

Република Српска гради конкурентну и динамичну економију која ће, кориштењем својих природних ресурса и људског капитала, бити способна да се такмичи на регионалном, европском и свјетском тржишту. Да би се то остварило, Република Српска ће посебну пажњу усмјерити на максимално повећање нивоа инвестиција, посебно страних, као и на повезивање домаћих и страних предузећа у заједничком пословању. У партнерству са домаћим и страним инвеститорима, Република Српска ће у потпуности користити предности које пружају процеси регионалних и европских интеграција, као и процес глобализације.

У привлачењу страних инвестиција Републике Српска ће настојати да ојача секторе у којима има конкурентске предности кроз набавку нове опреме, трансфер савремене технологије, увођење нових производних поступака и нових производа, веће запослености и образовање запослених, модернизацију и унапређење пословања, развој производње с вишим степеном прераде, повећање извоза, водећи рачуна о развоју нове понуде услуга, уштеди енергије, јачању информатичке дјелатности, сарадњи с финансијским институцијама изван земље, прилагођавању привреде РС европским стандардима. Посебно ће водити рачуна да обезбиједи равномјеран регионални и локални развој, односно повећање привредне активности у дијеловима РС у којима привредни раст и запосленост заостају за просјеком у РС.

Република Српска ће успоставити јасан концепт промоције, чији је циљ креирање имица који ће бити прилагођен захтјевима и потребама страних инвеститора.

Република Српска ће континуирано побољшавати инвестициону и пословну климу и свој институционални оквир за подршку инвестирању и пословању, а посебно ће донијети закон о подстицању СДИ којим ће дефинисати: пореске повластице - стопе пореза на добит; подршку за оправдане трошкове отварања нових радних мјеста повезаних с улагањем; подршку за оправдане трошкове усавршавања повезане с улагањем; подршку пројекту оснивања и развоја технолошко-иновацијских центара и оснивања и развоја стратешких активности пословне подршке и потицајне мјере за велике пројекте улагања – пројекти улагања од значајнога привредног интереса.

Стратешки циљ 1

Унапређење инвестиционе и пословне климе

Унапређење укупне инвестиционе и пословне климе ће обезбиједити основ за повећање нивоа привредних инвестиција. Пословно окружење зависи од квалитета услова, активности и мјера које се спроводе при инвестирању и пословању, укупног окружења и инфраструктурних услова. Република Српска треба да континуирано побољшава све ове компоненте пословног окружења, јер између њих постоји јака међузависност.

Оперативни циљеви:

1. Уклањање свих административних препрека и поједностављење процедура потребних за инвестирање и пословање;
2. Измјене и допуне закона о страним улагања;
3. Успостава законског и институционалног оквира за остваривање слободне конкуренције;
4. Реформа статистичког система с циљем да се омогући компатибилност са међународним правилима и стандардима и на тој основу обезбиједи упоредивост, реалност и обухватност статистичких исказа;
5. Повећање кадровских потенцијала у РС и мобилности радне снаге;
6. Промовисање јавно-приватног власништва, заједничког улагања и концесија са страним партнерима.

Стратешки циљ 2

Стварање ефективног институционалног оквира за привлачење страних директних улагања

Оперативни циљеви:

1. Изградња капацитета Министарства за економске односе и координацију за привлачење страних директних инвестиција кроз формирање одјељења за промоцију страних директних улагања;
2. Координација Министарства за економске односе и координацију на успостављање институционалне сарадње (мреже) за провођење Стратегије промоције и развоја страних улагања у РС.

Стратешки циљ 3

Усмјерење на приоритетне секторе

Република Српска ће имати двостран приступ: а) остаће отворена за све врсте инвестиција у свим секторима, али ће б) имати проактиван приступ у промовисању инвестиција у одабране приоритетне секторе.

Приоритетни сектори ће се везати за конкурентска предност Републике Српске, а који се првенствено односе на природне ресурсе, и то:

- **Природни обновљиви ресурси:** вода (чиста и незагађена) за пиће, термо и минерална вода, вода за електроенергију, шуме, пољопривредне површине, вјетар (за електроенергију) и производња био-дизела (из репице и лигнита).
- **Природни необновљиви ресурси:** рударство (жељезна руда, угаљ, боксит).

Такође, велики потенцијали за привлачење страних улагања је обезбеђивање и модернизоване **инфраструктура** и то: саобраћајна повезаност, могућност електроенергетских прикључења, водоводна и канализациона мрежа, телекомуникације и сл.

Оперативни циљеви:

1. **Подршка и промоција страних улагања у области производно обновљивих ресурса:** производња електричне енергије из хидроцентрала; производња и паковање воде за пиће; сјеча шуме и прерада дрвета; производња електричне енергије на вјетар; производња био-дизела.
2. **Подршка и промоција страних улагања у области производно необновљивих ресурса само уз економски интерес:** руднике (експлоатацију угља, жељезне руде, боксита и сл.); експлоатација минералних наслага (гипса, кречњака, глине и сл.); производњу електричне енергије из термоелектрана, и експлоатацију и прераду квалитетног камена (гранит и сл.).
3. **Обезбеђивање и модернизоване инфраструктуре:** саобраћајна повезаност, могућност електроенергетских прикључења, водоводна и канализациона мрежа, телекомуникације и сл.

Стратешки циљ 4

Усмјерење на одабране земље уз привлачење свих типова страних директних улагања

Република Српска ће се усмјеравати на: Србију, Русију, Кину, Италију, Њемачку, Аустрију, Словенију, Хрватску, док ће бити отворена и за

инвестиције из других земаља. Република Српска ће настојати да привуче све типове страних инвестиција.

Оперативни циљеви:

1. Иницирање и организовање промоције инвестиционих могућности Републике Српске у одабраним земљама (инвестициони форуми и сајмови).
2. Стварање широке лезе промотивних материјала – општинских и секторских – доступних на Интернету, као и у штампаном и електронском облику (брошуре, билтени, инвестициони водичи, презентације).
3. Организовање циљних посјета потенцијалним инвеститорима у одабраним земљама.
4. Одабир страних компанија и њихових кључних људи као потенцијалних инвеститора, и покретање кампања у сврху њиховог привлачења.
5. Стварање система додјеле годишњих награда у сврху промоције користи од страних инвеститора у земљи (највећа инвестиција, највише новог запослења, највише локалних добављача, итд.).

4. Закључак

СДИ поседују јак развојни потенцијал: прво, оне су додатни прилив инвестиционог капитала, посебно важан за земље које имају малу стопу и обим домаће штедње; друго, оне покрећу нову привредну активност или увећавају постојећу, у производном или услужном сектору; треће, један од најзначајнијих ефеката је преливање технологија, знања и продуктивности.

Претежан дио глобалних токова СДИ је хоризонталног и интра-индустријског карактера, и одвија се међу развијеним индустријским земљама.

Регионална економска интеграција и СДИ имају позитивно узајамно дејство.

Ефекти СДИ у транзиционим европским земљама се углавном оцјењују као позитивни.

Најјачи развојни потенцијал посједују стране директне инвестиције од стране транснационалних компанија, које су и највећи свјетски инвеститори. Степен искоришћења расположивих потенцијала од стране земље домаћина зависи од бројних фактора, али у доброј мјери и од способности њених привредних субјеката.

Једна од кључних активности транзицијских земаља у будућем периоду је побољшање инвестиционог амбијента. Приликом привлачења

СДИ оне морају поћи од једноставне тржишне логике да страни инвеститори фаворизују оне земље које показују потпуно одређено да брзим реформама и тржишним начином пословања. Иако свака од ових земаља има предности које су интересантне страним инвеститорима, оне сигурно имају и много недостатака, које морају континуирано отклањати како би побољшале инвестициони амбијент. Осим тога, морају водити националне политике које ће максимизирати ефекте СДИ у оквиру тих националних политика. На овај начин, СДИ биће прави генератор и акцелератор глобализације, допринијеће побољшању међународне конкурентности предузећа у транзицијским земљама, биће у корелацији са извозном оријентацијом земље и привући ће напредну технологију.

Беспредметно је расправљати да ли су СДИ потребне или не. Стране директне инвестиције су сасвим сигурно потребне привреди каква је привреда Републике Српске. У овом тренутку, а имајући у виду стање привреде, стране директне инвестиције су шанса за опоравак привреде и друштва у целини. Република Српска, посматрано средњорочно, уколико имплементира дефинисане стратешке и оперативне циљеве и усвоји предвиђене акционе планове има шансу да у будућности и поред свих проблема везаних за глобализацију и финансијску кризу задржи и повећа прилив страних инвестиција.

Знајући да је глобализација економски процес. Она се, као и сваки други економски процес, мора регулисати и контролисати, то јест управљати. Ова констатација је нарочито у интересу неразвијених и транзиционих економија. Ради тога Влада РС је усвојила *Стратегија подстицања и развоја страних улагања у Републику Српску – за период 2009-2012* којом жели на системски начин управљати и контролисати процесом привлачења страних улагања у ситуацији глобализације и финансијске кризе.

Литература

1. Чичић М., Бркић Н. (2002), "Transition in Central and Eastern Europe- Challenges of 21st Century", Sarajevo, International Conference of the Faculty of Economics
2. Dicken, P. (1998). A New Geo-economy in D. Held and A. McGrew (eds.), *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate* (Cambridge: Polity Press)
3. Huang, Yasheng, (2006), Why is foreign direct investment too much of a good thing for China?, Harvard University Asia Center, February, str.11.
4. YIP S.G. (2005) Total Global Strategy, Managing for Worldwide Competitive Advantage, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J.

5. Gray, J. (2006) The Passing of Social Democracy in D. Held, and A. McGrew (eds.). *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate* (Cambridge: Polity Press)
6. Штиглиц, Ц. (2002) *Противречности глобализације* (СБМ-х, Београд)
7. Тодоровић, З. и други (2008) Стратегија подстицања и развоја страних улагања у Републику Српску – за период 2009-2012, Економски факултет, Бања Лука